

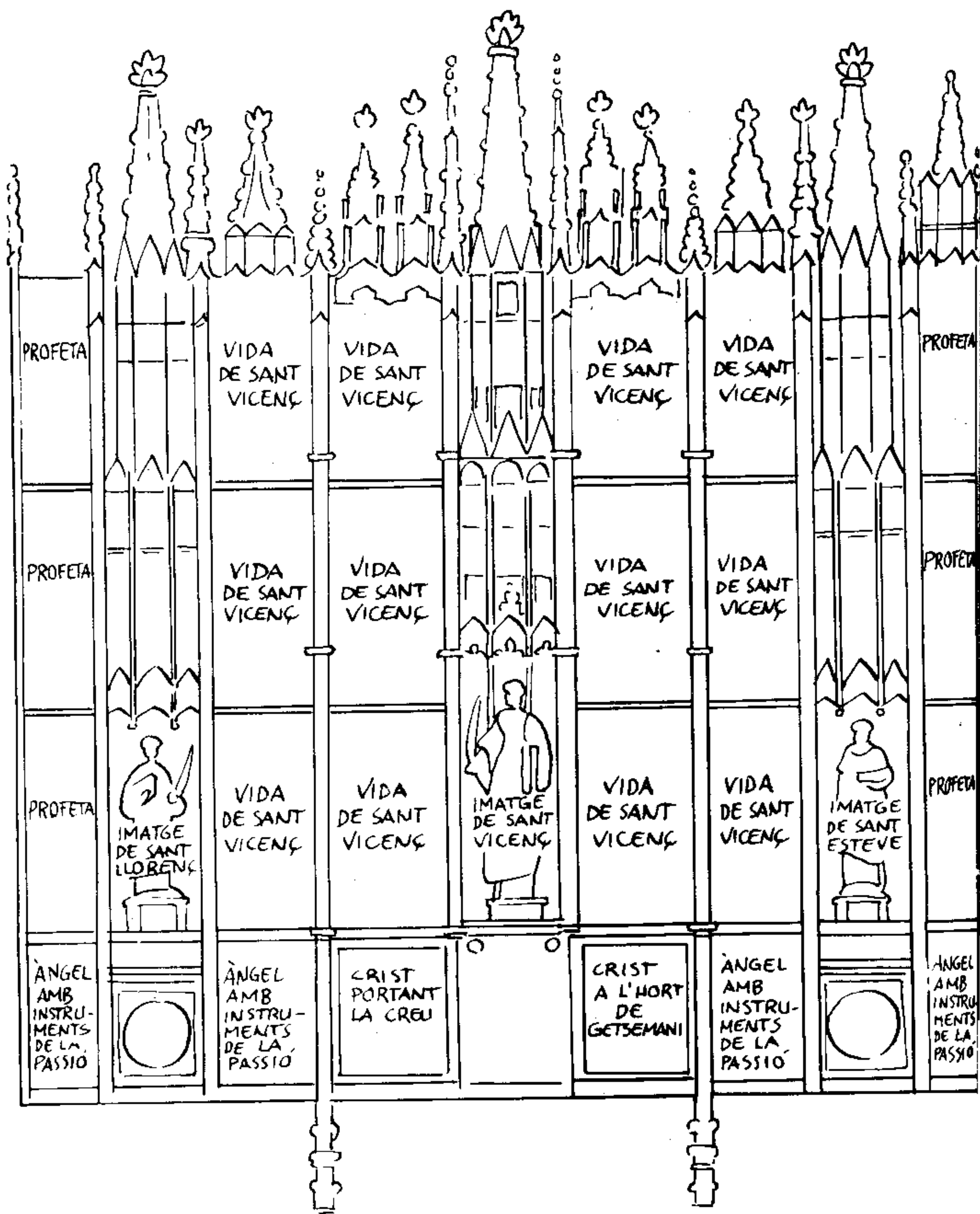
EL RETAULE DE SANT VICENÇ: NOVES APORTACIONS PER A LA SEVA HISTÒRIA

Pere Castaño i Hinojo

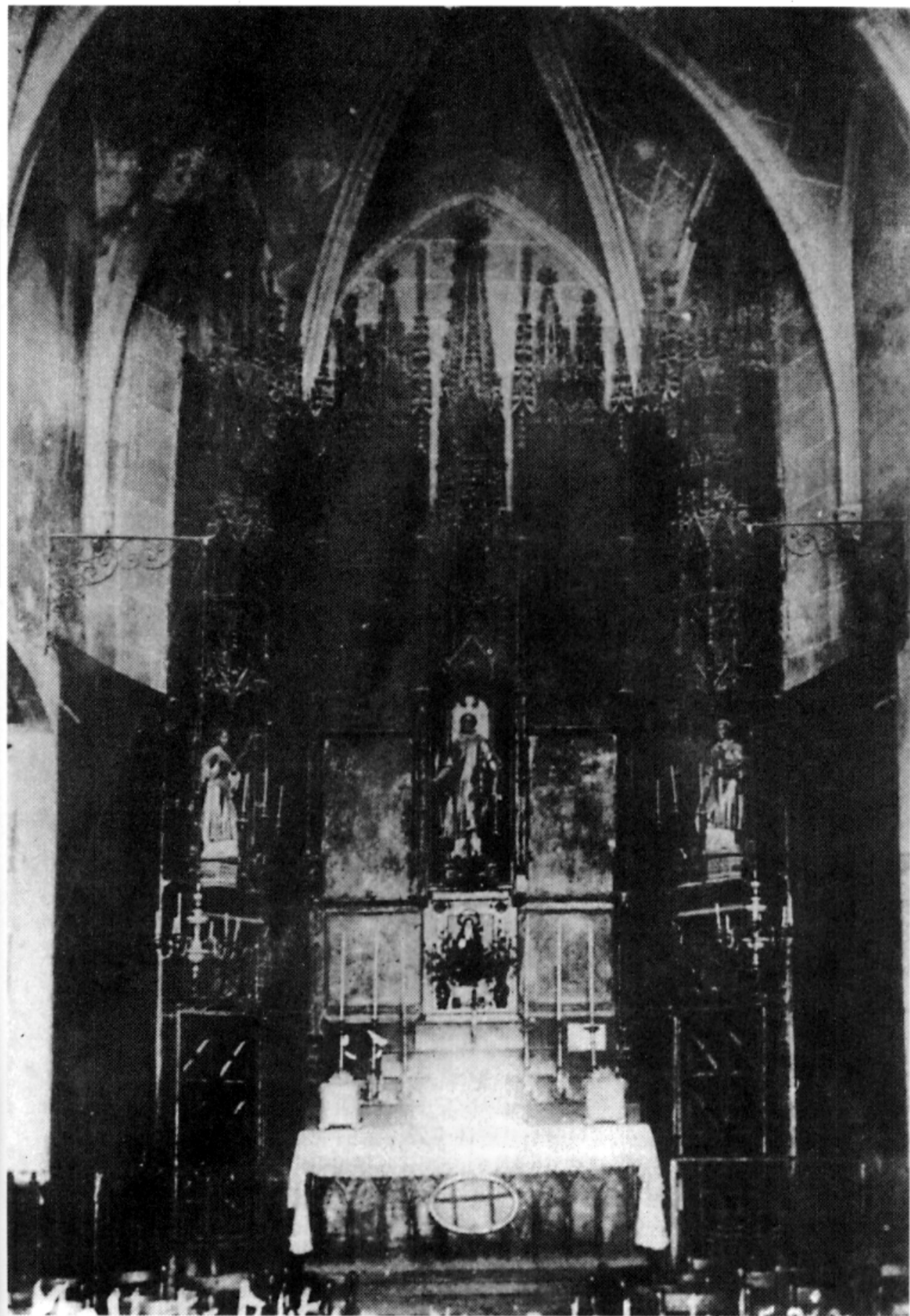
Diversos autors s'han ocupat del gran retaule de l'altar major, dedicat al màrtir Sant Vicenç, que presidia l'Església parroquial de Mollet del Vallès des del segle XVI, i que dissortadament varen destruir durant l'esclat revolucionari de l'any 1936. Recentment se n'ha ocupat l'historiador Mn. Joan Galtés, en la seva *Guia històrico-artística de l'Església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*¹. En aquesta obra hi trobem una descripció acurada del retaule i una formulació de la seva importància, donant, a més, la data aproximada de la seva construcció: «feta a mitjan segle XVI», segons dedueix d'algunes al·lusions que apareixen en les Visites Pastorals d'aquella època.

Però ningú fins ara s'ha ocupat dels autors d'aquest retaule, els quals ens permeterien de fer algunes precisions sobre el seu estil i una valoració més gran de l'obra artística, que malauradament ja no tenim. Per això aquest article tracta dels autors del retaule de Sant Vicenç, com una nova aportació a la seva història i a la història cultural del nostre poble.

Una primera referència sobre els autors d'aquest retaule la trobem en una cita imprecisa que fa Ferran Canyameres, en el seu llibre sobre el Vallès, que diu: «*per a la primitiva parroquial, dedicada a Sant Vicenç, havia obrat un retaule l'escultor i imatger quatrecentista Pere Joan Rovira, natural d'Amer, i els cinc-centistes Bernat Baille de*

El retaule de Sant Vicenç de Mollet (esquema)

El retaule de Sant Vicenç de Mollet (S. XVI).

Vilafranca del Penedès, el francès Joan de Tours, establert a Barcelona, el mataroní Joan Massigues i el cèlebre Martí Díez de Liatzasolo, barceloní»².

Una altra referència erudita apareix en la recent obra de Joaquim Garriga, sobre l'art català a l'època del renaixement³, que ens permet de reconèixer amb més precisió els autors de l'esmentat retaule.

Gràcies a la referència de Joaquim Garriga, hem pogut localitzar un contracte fet a l'any 1531, que es conserva a l'Arxiu de Protocols de Barcelona, en el qual s'associen tres escultors Martí Díez de Liatzasolo, Joan de Tours i Joan Masiques, per tal de fer els retaules de Sant Vicenç de Mollet, Santa Coloma de Marata, Sant Esteve de Canyamars i el de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius⁴. En virtut d'aquest contracte, Martí Díez de Liatzasolo, Joan de Tours i Joan Masiques es comprometen a dur a terme conjuntament els retaules encarregats per a les esmentades parròquies, participant en els guanys i en les pèrdues, així com en els jornals que s'haguessin de pagar a algun «fadrí» que els ajudés en la feina, si fos necessari llogar-lo. Per donar major fermesa en el pacte, els tres signataris del contracte s'obligaven mutuament a pagar 110 ducats, en el cas de no complir això que havien convingut.

Notícia sobre els artistes del retaule

Martí Díez de Liatzasolo fou un dels millors escultors que treballaren a Catalunya a mitjan segle XVI, com ho demostra la gran quantitat d'imatges i retaules que li foren encarregats com a bon expert de l'escultura⁵.

La primera notícia de la seva presència a Barcelona és de l'any 1527, intervenint en el peritatge del retaule de Sant Genís de Vilassar i consta com habitant de Barcelona, no pas com a ciutadà. Això indicaria el seu recent establiment a la ciutat, ja que per obtenir la condició de ciutadà es requerien almenys dos anys de residència. Tres anys més tard, en una carta de pagament signada a compte de l'obra del retaule de l'altar major de l'església de Sant Jaume de Barcelona, ja hi figura com a ciutadà barceloní: «*Martinus de Liatzasolo, imaginarius, civis Barchinone*». La darrera notícia coneguda d'aquest artista és de l'any 1578, com consta en el contracte del retaule de Sant Magí per a l'església de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona; hi figura, també, com a ciutadà barceloní.

Pel llarg del mig segle que Díez de Liatzasolo treballà a Catalunya, realitzà obres importants d'escultura, com són: el grup del Sant Enterrament de Terrassa, la imatge de Santa Engràcia de Montcada.

la de Sant Pere feta per encàrrec del notari barceloní Miquel Benet Gilabert, la de Sant Llorenç pel plater García Ferris, les dues imatges de la Mare de Déu del Roser per a les parròquies de Sant Esteve de Castellar del Vallès i de Sant Julià de Lliçà d'Amunt i el Sant Crist de la parròquia de la Granada del Penedés. També feu l'entallament dels retaules de la parròquia de Sant Jaume de Barcelona, de la Llotja de la mateixa ciutat, de l'Església de Sant Nicolau de Sàsser (Sardenya) i de Sant Esteve de Castellar del Vallès, com també el ja esmentat de Sant Pere de les Puel·les, que es pot considerar la seva obra pòstuma.

Són també conegudes altres obres que realitzà associat amb Joan de Tours, com l'entallament dels retaules de Sant Miquel dels Carnicers de l'església del Carme de Barcelona, el de la capella del plater Mayol dins l'església conventual dels franciscans de Santa Maria de Jesús, i el dels retaules majors de les parròquies de Sant Just de Barcelona i Sant Martí d'Arenys. Associat amb Joan Masiques i Joan de Tours, feu els ja esmentats retaules de Mollet, Marata, Canyamars i Dosrius.

A tot aquest treball artístic, hom hi afegeix altres obres que li són atribuïdes, per la similitud d'estil i de tècnica, però només es conserven en l'actualitat el grup del Sant Enterrament de Terrassa i la Mare de Déu de la Victòria, de la Capella del Palau de Barcelona. Li són atribuïdes: el grup escultòric de la Dormició de la Mare de Déu, conservat al Museu d'art de Catalunya i també la Mare de Déu del Roser que en altre temps va decorar el timpà de l'església de Sant Domènec de Vic.

Joan de Tours ⁶, probablement d'origen francès, com indica el seu nom, fou un bon col·laborador de Martí Díez de Liatzasolo i realitzà obres individualment, com són: l'entallament dels retaules de Santa Maria de la Rosa de l'església dels dominics, de Sant Onofre de l'església de Sant Agustí de Barcelona, de l'església parroquial d'Arenys, on va esculpir, també, la imatge de Sant Martí que presidia l'altar major. Va treballar, encara, en altres obres d'ornamentació i arranjament a la Catedral de Barcelona, a la Llotja de Mar i a la Diputació. Intervingué, a més, com a expert, juntament amb Díez de Liatzasolo, en el reconeixement del retaule de Santa Maria de Poblet, arrel d'un plet sostingut entre l'Abat del monestir de Poblet i l'autor del retaule que era el cèlebre Damià Forment. Precisament d'aquest plet es pot deduir la rivalitat i competència que existia entre Forment i Díez de Liatzasolo.

La personalitat de Joan Masiques és menys coneguda. Consta que era de Mataró i que intervingué en la construcció de l'orgue de l'es-

glésia parroquial de Santa Maria, en la part de fusteria i decoració, contractat pel notable organer barceloní Miquel Cerdanya ⁷. Tenim, tanmateix, la notícia de la seva associació amb Martí Díez de Liatzasolo i Joan de Tours, per a la construcció dels retaules que ja hem esmentat, entre els que hi havia el de Sant Vicenç de Mollet.

Els altres dos escultors: Pere Joan Rovira i Bernat Batlle, citats per Ferran Canyameres, no consten en el contracte que hem trobat, però probablement s'hi ajuntaren més tard, per tal d'endegar la feina. Aquests dos escultors són menys coneguts, sabem però que Bernat Batlle obrà un retaule, el 1526, a Molins de Rei.

De tots ells, sobresurten com a grans escultors Martí Díez de Liatzasolo i Joan de Tours.

El retaule de Sant Vicenç

El retaule dedicat a Sant Vicenç era de traça gòtica, però amb molts elements renaixentistes. En la fotografia que s'ha conservat, hom hi pot veure amb força claredat la seva estructura i composició, formant sis compartiments que contenien vint-i-quatre quadres, amb escenes de la vida i martiri del sant, en la part central, i escenes de la passió de Crist en la part inferior o predel·la. En els compartiments laterals, a dreta i esquerra, hi havien figures de profetes. El retaule contenia també tres belles escultures que representaven Sant Vicenç, al centre, i Sant Esteve i Sant Llorenç, a dreta i esquerra, que eren també dos diaques màrtirs dels primers segles del cristianisme.

L'estil de les tres escultures dels Sants Vicenç, Esteve i Llorenç, s'aparten molt de l'estil gòtic de l'estructura del retaule, car tenen unes formes molt clàssiques, pròpies del renaixement. Hom pot intuir, en la fotografia que reproduïm, molta humanitat en els rostres, delicadesa en els plecs dels vestits i un moviment quasi naturalista, ben distint del caràcter hieràtic i sobri de les imatges gòtiques. El caràcter d'aquestes imatges ens fa pensar que sortiren de l'obrador de Martí Díez de Liatzasolo, associat amb Tours i Masiques, tant per la seva traça, com per la semblança amb altres imatges que ells esculpien, per exemple la de Sant Sebastià, de fusta policromada, del retaule de Sant Just i Pastor de Barcelona ⁸.

Tot l'entallament del retaule, de molta qualitat i bellesa, degué ser obra conjunta de tots els escultors esmentats.

Pel que fa a les pintures del retaule, no en sabem l'autor o autors, però s'ha de descartar que fossin obra dels mateixos escultors, car aquests oficis ja eren ben diferenciats i a més no és coneix cap obra pictòrica de Díez de Liatzasolo, de Joan de Tours, ni dels altres, ans

al contrari, sempre treballaren en col·laboració amb altres artistes pintors.

Sabem, però, que les pintures eren de bona qualitat i que el daurat era finíssim, segons consta en una Visita Pastoral de l'any 1574 i ho confirma l'inventari de Mn. Manuel Trens⁹. En aquest mateix inventari s'afirma, també, que eren pintures d'estil gòtic i que s'enfosquiren notablement a principis del nostre segle, a causa d'un vernís que aplicaren a tota la superfície, per tal de protegir-lo i retaurar-lo.

Les escenes sobre la vida i martiri de Sant Vicenç, que ocupaven tota la part central del retaule, segons indica Mn. Trens, havien de ser molt semblants a les que coneixem en altres retaules existents en diverses esglésies del nostre país, de la mateixa època i dedicats al mateix sant. De fet repetien les mateixes fonts, com eren la «*Passio Sancti Vincentii*»¹⁰ i el bellíssim himne que el poeta Aureli Prudenci, del segle V, dedicà a l'il·lustre màrtir Sant Vicenç¹¹.

Aquestes escenes representaven, doncs, el ministeri diaconal de Vicenç a Saragossa, dedicat a la predicació i a la caritat, el seu empresonament per contravenir la llei de l'imperi romà («no és lícit ser cristià»), el judici davant del governador romà Dacià, el captiveri, els turments, la crucifixió, la mort posterior, el llençament del seu cos al mar lligat a una mola, i l'arribada prodigiosa del seu cos a la platja de València. A la part inferior del retaule, en sentit horitzontal, hi figuraven escenes referents a la passió de Crist: l'agonia de Jesús a Getsemaní, Jesús portant la creu camí del calvari, i quatre àngels mostrant els instruments de la Passió. S'establia, així, un clar paral·lelisme entre el martiri de Vicenç i la passió de Crist, segons la intencionalitat dels retaules gòtics.

D'aquesta manera, el retaule, a més d'embellir l'església i centrar l'atenció sobre l'altar, tenia una finalitat pedagògica evident. Era una il·lustració visual del misteri de la Redempció i de la vida exemplar del sant que es prenia com a model i patró. El retaule era una lliçó essencial i permanent, destinada al poble poc lletrat.

Finalment ens preguntem quins aspectes socio-econòmics afavoriren el poder fer una obra com aquesta, en una parròquia rural com era Mollet, que no superava els 200 habitants? Sobre aquest punt cal dir que Mollet, des del segle XIV, havia anat enfortint la seva personalitat col·lectiva¹² que li permetia de gaudir d'una certa prosperitat econòmica. També hi ajudà el redreç econòmic de Catalunya durant el segle XVI, que afectava sobre tot el món rural, com afirma Pierre Vilar¹³. Això explica que l'església parroquial disposés de rendes suficients per a afrontar obres d'importància, com era aquesta del retau-

le, i com havia afrontat la construcció de la nova església, pels volts de l'any 1508. Tampoc deu ser indiferent a l'obra el fet que durant aquells anys ostentés el títol de rector l'Abat de Ripoll, Joan Mai (1519-1532).

-
1. Mollet del Vallès 1985, pàg. 28-29.
 2. F. CANYAMERES, *El Vallès, vigor i bellesa*, Barcelona 1970, pàg. 95.
 3. Cf. J. GARRIGA, *L'època del renaixement: Història de l'art català*, vol. IV, Barcelona 1986, pàg. 118.
 4. ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE BARCELONA, *Notari Joan Saragossa*, lli-gall 3 (fulls sols, 1531).
 5. Cf. J. GARRIGA, *Opus cit.*, pàg. 118-121; J.M. MADURELL, *Los maestros de la escultura renaciente en Cataluña: Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. III-1 (1945) pàg. 7-39; X. de SALAS, *Escultores renacientes en el levante español. Martín Díez de Liatzasolo: Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol I-3 (1943) pàg. 92-118.
 6. Cf. *Ibidem*.
 7. Cf. J.M. MADURELL, *Opus cit.*, vol. III-1 (1945), pàg. 13-16.
 8. Cf. J. GARRIGA, *Opus cit.*, Pàg. 119.
 9. ARXIU DIOCESÀ DE BARCELONA, manuscrit de: MANUEL TRENS, *Tresorer artístic del Bisbat de Barcelona* (1926), foli 122.
 10. Cf. BUENO RUIZ *Actas de los Mártires*, Madrid 1951, pàg. 995-1017.
 11. Cf. PRUDENCI, *Llibre de les Corones*, Barcelona 1984, pàg. 82-103.
 12. Cf. J. GALTÉS I PUJOL, *Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès* (article publicat en aquesta mateixa obra).
 13. Cf. P. VILAR *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol II (Barcelona 1964), pàg. 294-304.